

svanuća. Svakome je zajamčio slobodu time, što je učinio da vojnici neprestano prolaze gradom. Zato ga je puk, kad se zahvaljivalo Bogu, blagosivao, što se spasio na osobiti način od velikog kamena, koji mu je pao baš u sobu, gdje je spavao i prijetio mu smrću. To mu je bilo na utjehu za njegovu uzornu karitativnost. Da udovolji svom pobožnom čuvstvu uredio je, da u katedrali bude izložen presveti Sakrament za tri dana, gdje je dolazio on i državni predstavnici kao i mnoštvo naroda. Zahvaljivahu Bo-

gu, što su uopće sačuvani i moljahu postojanim molitvama, da se umiri srdžba Božja.

Trajaće mnogo godina uspomena na ovaj užasan prizor, pogotovo kad se uzme u obzir, da je propao grad dolične vanjštine i s razmjernim brojem pučanstva, koje je postalo bjegunačko, bez zaklona, usred skrajne bijede.

Nedokučivi su sudovi Božji i treba da im se smrtni ljudi uvijek prilagode.

Krsto Stošić

BARON TAUFFERER I FRANCUSKO-HRVATSKA LEGIJA g. 1795.

Bečki državni arhivi prepuni su bogate građe za proučavanje historije Srednje Europe. U njima se nalaze zaboravljena akta, zapisci, korespondencije, u kojima je opisana sudbina naroda bivše Dunavske monarhije. Jedan dio iz tih historijskih uspomena objelodanjen je u djelima većinom stranih učenjaka. Pod naslagama prašine leži međutim još uvijek mnogo historijskoga blaga, koje je Austro-Ugarska brižljivo čuvala kao vrlo povjerljive spise, pa je istom Republika pustila ove požutjele pergamente i folija u javnost.

Osobito bogata je sadržajem pismohrana Kriegs-Archiva, koji je smješten u nekadašnjoj »Samostanskoj kasarni«. Ovdje je savjesno sačuvana povijest od preko pet stoljeća. Jednostavni ormari u stereotipnom slogu tadašnjeg erara ukrašeni su poprsjima čuvenih carskih vojskovođa, koja kao da mrko promatraju rijetke prolaznike. Na jednom ormaru stoji, što više, i poprsje Jelačića bana.

Sada se marljivo istražuju svi oni dokumenti, koji se odnose na revolucionarne pokrete naroda nestale habsburške monarhije, historički traže dublje uzroke propasti carstva. Njima ne dostaje fakt, koji je pokrenuo novo doba i preobrazio lice stare Europe.

Dvorski savjetnik na radu u tom arhivu g. S. upozorio me je jednom prilikom na neke zapisnike nekada svemoćnog Dvorskog vijeća (Hofkriegsrat), u kojima navodno imade bilježaka o nekoj revoluciji u Hrvatskoj i ostalim južnoslavenskim zemljama, koje su u početku Francuske revolucije bile pod habsburškim žezlom.

Susretljivošću gospode iz arkiva — ta je susretljivost za naše prilike vrlo značajna — dobio sam u ruke građu za biografiju nekog barona Taufferera, koji je bio pokretač te pomenute »revolucije« i koji je krajem XVIII. stoljeća zadavao carskim vlastima velikih briga. Za nas je osoba ovog čovjeka

zato interesantna, jer su se njegovi podvizi odigrali većim dijelom u našim krajevima i jer je u Hrvatskoj imao veza sa poznatim porodicama hrvatskog plemstva.

Baron Taufferer bio je porijeklom iz Kranjske. Ova familija uselila se je iz Tirolske, a godine 1497. polučila indigenat u Kranjskoj. Nadvojvoda Karlo Štajerski potvrdio je Taufferere poveljom godine 1575., vitezovima, a godine 1687. dobili su baronsku čast sa predikatom od Weixlbacha. Muški članovi ove porodice stajali su u carskoj službi i obnašali visoke položaje u upravi, vojsci i crkvi. Još početkom prošlog stoljeća spominju se u Ljubljani baroni Ivan Nepomuk kao kanonik i Alojzije kao okružni pretstojnik ljubljanski. Sa Mavrom izumre godine 1861. ovaj rod.

Pomenuti buntovnik rodio se je uoči Badnje večeri godine 1750. u Ljubljani, gdje mu je otac bio visoki upravni funkcionar. Na krstu je dobio ime Siegfried-Heribert. Djetinstvo sproveo je kod kuće brižljivo i strogo odgojen u duhu tadašnjeg plemstva. Kasnije posla ga otac u »Collegium Theresianum« u Beč, gdje mu je bio kuratorom čuveni kardinal graf Migazzi, a profesori članovi isusovačkog reda. Mladi se pitomac pokazao neobično nadaren, pa je bio jedan od najboljih djaka. Car Josef II. upozna prigodom svojih ličnih inspekcija tog zavoda mladog Taufferera i njegove osebuje vrline, pa ga je u kasnijim godinama svakom prigodom potpomagao svojim zagovorom.

Godine 1769. stupi jedva devetnajstgodišnji mladić kao kadet u pukovniju grafa Palfyja br. 53. Završio je kolegij sa odličnim uspjehom, a govorio je i pisao besprekorno njemački, slovenački, hrvatski, talijanski, latinski, francuski i engleski. Dvije godine kasnije premjestiše ga na vlastitu molbu 1. banskoj pukovniji br. 10 u Glinu, u kojoj je nekoliko decenija kasnije bio pukovnikom potonji ban Jelačić. Godine 1773. bude dodijeljen 2. banskoj pukovniji br. 11,

a već godinu dana kasnije nalazimo ga u istom puku u činu kapetana. Sada dolazi mladi kapetan po prvi puta u konflikt sa disciplinom. On se naime usprkos postojećim zakonima oženi bez privole pretpostavljenih i bude odmah nakon povratka sa bračnog putovanja kažnjen sa deset dana strogoг zatvora. Pukovnja izvještava o tome Tajno dvorsko ratno vijeće posebnim aktom (HCR Q-23-1774.). U maju 1774. rodi mu se sin jedinac u Kostajnici, no već g. 1789. umrije u akademiji u Bečkom Novom Mjestu.

Vežan srcem i službom na romantičnu Vojnu krajinu, upoznade Taufferer doskora veliko bogatstvo naših šuma i odlučio predložiti caru, da se ovo šumsko blago iskorišti i da se njime poplavi čitavo svjetsko tržište. On izradi lijep plan, pa uze u obzir čak i brodske veze Kupom i Savom do Dunava pa u Crno more, te htjede tim putem dobavljati naše drvo preko Cariograda u Francusku, Britaniju, Španiju i Rusiju. Nacrt predloži putem Dvorske kancelarije caru Josefu II. Ovaj prihvati osnovu i obeća baronu svaku pomoć. Godine 1782. ode Taufferer na dopust i krene pun odličnih preporuka bečkoga kabineta u inostranstvo radi pregovora za dobavu drva. Na ovom putu upozna mnoge čuvene diplomate i ljude, te postade doskora poznat u svim političkim i trgovačkim krugovima Rusije, Španije, Francuske i Turske.

U vezi sa ovim putem čuva se u bečkom Kriegs-Archivu još i danas vrlo interesantna geografska karta »Naviğaciona mapa Dunava od Zemuna do Crnog mora (koju je ispravio kapetan baron Taufferer, kad je vodio prvi trgovački brod iz Kupe Dunavom do Cariograda)«.

Iz sačuvanih akata vidi se, da je Taufferer radio sa čitavom riječnom flotilom i da je posao napredovao vrlo dobro. Usprkos teških političkih događaja i ratnih komplikacija uspjevalo je Tauffereru da liferacije izvršava na najveće zadovoljstvo, pa su bečki krugovi ne poznavajući trulu svoju administraciju bili uvjereni, da ovom preduzeću prelistoji sjajna budućnost. Neprestane smetnje i očajno polagana saradnja tadašnjih vlasti bili su glavni uzroci, da je noduzeće u svom najboljem razvitku počelo kolebati. Pa kada se je moralo mjesec i mjesec čekati na kredite i isplate, počeo je posao da zapinje. Birokratizam je koočio. Na sve molbe i pretstavke dobivao je Taufferer pusta obećanja i savjete, da se strpi, dok jednog lijepog dana dođe i do obustave rada. Preduzeće najavi stečaj. Sada su vlasti bile prve na djelu. Sva krivica bude svaljena na račun barona, koji se morade pred bečkim miešovitim sudom opravdati poradi sloma toga od države koncesioniranog posla. »Judicium delegatum

militare mixtum« osudi ga kao glavnog krivca na gubitak vojnih časti i prisili ga da god. 1787. dade ostavku na čin. Njegova molba, da ga u činu potpukovnika uvrste u rezervu, u kojem ga je maršal knez Potemkin htio preuzeti u rusku službu, osta nevažena. Prilikom svog istupa iz vojske morade Taufferer čak i potpisati 20. IV. 1787. izjavu, da nikada neće stupiti u službu države, koja bi bila u neprijateljstvu sa »kućom Austrije«.

Nakon ovog neuspjeha bio je Taufferer izložen progonu vjerovnika. Da sanira svoje prilike, zamoli cara za dozvolu da organizira hrvatski dobrovoljački korpus protiv Turaka. I ta mu molba bude odbita. Nakon dugog moljakanja, imenuje ga grof Teodor Battyán upraviteljem svojih posjeda u Hrvatskoj. Odmah nakon početka austrijsko-turskog rata god. 1788. probudi se u Taufferera njegov veliki trgovački duh i on zaključio velike dobove za vojsku, primi 7000 forinti kapare, ali ne uspije održati obaveze, te se silom prilika uputi u različne nedozvoljene spekulacije.

U sudskim aktima HCR 1789 Dvorskog ratnog vijeća nalazi se pod C 302 upit ovoga suda grofu Oršiću i baronima Kulmeru i Magdaleniću u Zagrebu, da li su Tauffereru pozajmili veće svote novaca. Bilješka na aktu posvjedočava, da ova trojica nisu uopće odgovorili na ovo pitanje.

Godine 1790. postade položaj barona neodrživ. Stoga ostavi Hrvatsku i prebjeđe u Veneciju. Ovdje zaključio sa španjolskim poslanstvom velike poslove, zaprimio veliku kaparu i povratio se u Beč da privede posao na čistac. Tu ga međutim uapše, ali na intervenciju moćnih ljudi bude odmah za tim pušten na slobodu.

Dvije godine kasnije bukne u Parizu revolucija. Doskora zahvati taj revolucionarni pokret i ostale države. Narodi počeo tražiti svoja prava. U svakom većem gradu organizirala se tajna udruženja. Taufferer postade odmah pristalicom tog pokreta, pa je javno na bečkom Grabenu nastupio kao agitator protiv carskog režima i pozivao građanstvo na ustanak. Čini se, da je imao veza i sa peštanskim jakobincima oko bivšeg franjevca Martinovića, pa grofa Jakova Sigraya, podžupana srijemske županije Hajnocija i husarskog kapetana Ive Lackovića, koji su 20. V. 1795 poradi veleizdaje izgubili svoje glave.

Rad buntovnog barona bio je toliko agresivan, da je morao krišom napustiti Beč i sakriti se u Hrvatskoj kod svojih prijatelja. Ovdje je neprestano mijenjao stan i ime i bavio se dalje propovijedanjem jakobinskog evanđelja. Nemiri u Zagrebu i Ljubljani, kojima su rukovodili studenti, bili su djelo

Taufferera.* Konačno odluče vlasti, da ga strpaju u zatvor. Taufferer doznade blagovremeno za tu namjeru, te po savjetu svojih prijatelja u Hrvatskoj prebjegne u Italiju. U Veneciji ode francuskom poslaniku i za moli, da ga primi u revolucionarnu vojsku. Pariška vlada prihvati ovu ponudu i dodijeli ga glavnoj komandi u Nicu. Tu se Taufferer upozna sa svemoćnim komesarom pariške strahovlade Augustinom mlađim bratom Robespiera. Ovaj ga imenuje kapetanom generalnog stožera i odredi ga na službu kod poslanstva republike u Genovu. Tu je Taufferer mnogo koristio francuskim vlastima, jer je bio odličan poznavalac tadašnjih političkih i vojničkih prilika u Austriji, pa bude komandiran po specijalnoj misiji, glavnoj francuskoj armiji na Rajni i postade pomoćnik komandujućeg generala L'Harbe-a. Već u Genovi izgradi Taufferer genijalni plan za organizovanje ustanka u Hrvatskoj, Slavoniji, Dalmaciji i Istri, koje — »slavenske zemlje treba osloboditi ispod gospodstva Habsburgovaca«. U tačinu je baron izradio sve potrebne detalje. Njegov rad pokazuje vanredno poznavanje svih prilika u tim krajevima.

Odličnim argumentima opisao je Taufferer pariškom revolucionarnom odboru važnost ustanka u tim pokrajinama i veliku budućnost tih naroda na jugu Europe. On se je izjavio spremnim, da rukovodi sa čitavom akcijom. Čini se, da je vodio čak i pregovore sa bosanskim pašom, kojemu obeća u slučaju neutraliteta pogranične tvrđave Novi, Dubicu i Berbir. Ali Odbor za narodno blagostanje nije mogao da dade tri milijuna forinti, koje je Taufferer tražio za provođanja ovog plana. Pariška vlada usvoji predlog u načelu, ali odgodi ustanak za kasnije vrijeme. Taufferer dobije za sve svoje zasluge čin potpukovnika generalštaba.

Sada preuze na sebe zadaću, da sastavi

* N. pr. postavljanje »drva slobode« kao revolucionarne francuske manifestacije, koji su običaj francuski revolucionari »prenijeli« iz Amerike. Da se ovaj običaj demonstracije i u Hrvatskoj ukorijenio svjedoče dvije knjižice, koje je u Zagrebu objavio Petar Albertus: »Der Französische Freiheitsbaum in einer Rede über das Evangelium vom Senftkörnlein am 25ten Sonntage nach Pfingsten von öffentlicher Kanzel vorgetragen und zur heilsamer Belehrung des deutschen Bürgers herausgegeben im Jahre 1792.« Četvrta je naklada ovog spisa izišla Agram 1795. kada i »Ermahnungsrede zum eifervollen Gebethe bei den dermaligen öffentlichen Angelegenheiten... Ein Nachtrag zu der Rede vom Freiheitsbaume. Von dem Verfasser desselben P. Albertus, Kapucinerordens... Opaška uredništva »Narodne Starine«.

»Hrvatsku legiju«. Sa ovom naumi uznemirivati austrijske posade u Italiji. Duskora sakupi lijep broj dobrovoljaca južnih Slovena, a francuska komanda dodijeli mu u pomoć čete korzara Pona. Sa svojom četom imao je neprekidnih okršaja sa austrijskim posadama.

U novembru 1795. poduzme Taufferer prepad na jaku austrijsku posadu u Voltri. U tom mjestu bilo je mnogo ratnog materijala. Posada se sastojala iz jednog bataljuna graničara. Pred mrak pođe baron u pratnji nekolicine odvažnih dobrovoljaca neoboružan do gradskih vrata i upusti se sa stražom u prijateljski razgovor. Ne sluteći zlo zaborave graničari na svaku opreznost, kad li iznenada banu ostali dobrovoljci i jurišem u tren oka zauzmu vrata, a sat kasnije i čitav grad. Graničari stupe odmah u službu Tauffererovu. Bogati plijen bude evakuiran na francusku fregatu »La Brune«. U jednoj gostionici uhvate legionari još i dva bečka agenta, koji su imali u svojoj prtljagi 250.000 zlatnih lira. Ovaj novac preda baron francuskom poslaniku u Genovi de Villars-u.

Za svaku sigurnost namjesti na zidovima grada topove. Ali već u ranu zoru 12. XI. 1795. javiše uhode, da se iz Savone približuju jake austrijske čete. Odmah bude naredena evakuacija grada. Iznenada banu neprimjetno pred grad jak odio austrijskih ulana. Dobrovoljci udare na ove. Borilo se na život i smrt. Taufferer na čelu svojih četa kao lav.

Videći da je sve izgubljeno, uzjaši konja i dade se u bijeg. Jak odio konjanika zaprimi potjeru. Tek u trećem selu posrne konj i zbaci sa sebe bjegunca. Podnarednik Mohr uhvati barona. Ovaj mu ponudi 100 dukata za otkupninu, ali mu Mohr odgovori, da čuveni Taufferer vrijedi jedan milijun.

Taufferera pošalju pod jakom pratnjom u Savonu, odavde preko Milana, dalje u Beč. Vrhovna komanda vojske zatraži da ga odmah izvedu pred ratni sud, što međutim nije bilo moguće, jer je zarobljenik još uvijek bio oficir francuske vojske. U Parisu budu poduzeti diplomatski koraci da ga izruče, čemu se je oštro opro francuski general Scherer.

Napokon uspije bečkoj diplomaciji dobiti pristanak pariške vlade. U arhivu se nalazi značajna diplomatska nota francuskog ratnog departementa C 2484, kojom se ne odobrava žilava akcija generala Scherera i akt C 2802 sa kojim francuski ministar vojni izjavljuje, da nema ništa protiv izručenja Taufferera austrijskim vlastima. Time je njegova sudbina bila zapečaćena.

Barona stave pred ratni sud poradi veleizdaje, prevare, ustanka i drugih zločina »protiv otadžbine«. Smrtna osuda liši ga

plemstva i odredi obzirom na teške grijehе smrt na vješalima namjesto strijeljanja.

24. maja 1796. izvrši bečki krvnik svoju dužnost, a lješ ovog interesantnog čovjeka

bude pokopan u kasnu noć na tamošnjem skupnom groblju u neznanom grobu.

A. E. Brlić.

PABIRCI IZ ARHIVA DVORA ŠČRBINEC.

Pregledavajući, po želji domaćina Dr. Gabora Kiša i iz vlastita naučna interesa obiteljsku knjižnicu i arhivalije familije Kiš (prema starinskim ispravama *Kiess nobiles de Saulovecz*) u starodrevnom dvoru Ščrbincu kraj Zlatara (Skerbinc) našao sam u jednoj ladici veliku povezanu knjigu in folio, sa natpisom na povezu:

PROTHOCOLLUM

Obventionum Urbarialium

Boni

Sallovecz ab Anno 1814

die mensis 9bris

Sama knjiga pisana je delom u kajkavštini, ali ponegdje ima i latinštine, veliki deo knjige ostao je nepopunjen.

Prva tablica na početku knjige izgleda ovako: ona je razdeljena uspravno u 38 rubrika prema broju kmetova, koliko ih je onda bilo u vlastelinstvu Šavlovcu (Sallovecz ili Saulovecz) blizu Varaždina¹⁾. U svakoj rubrici zabeleženo je, koliko je »težakov«²⁾ dao pojedini kmet. Redni broj rubrike odgovara rednom broju dotičnog kmeta u popisu kmetova i u t. zv. »komputušu«, t. j. obračunu.

Pod svakim danom, kada se radilo, zabeleženo je, šta se radilo.

Evo primera:

4^a 9^{bra} *koruzniczu szekli...*

8^{ga} *Repu szprawljaljali...*

26^{ga} *Derva ij prutjeh szekli...*

8^{ga} 10^{bra} *Cziglenicze, Derva vozili, Gozpuh kmessi vozili Varasdin...*

1815

2^{ga} *Marcziussa Rezali vu goricza...*

11^{ga} *Majusa Orali i Koruzu szadili....*

11^a *Juliussa Orali i Krompera okopali i szeli...*

¹⁾ Ovo vlastelinstvo bilo je sve do poslednjih godina u baštinskom posedu obitelji Kiš-Savlovečkih, kojoj je pripadalo od prastarog vremena. Donacija Ferdinanda III iz god. 1653 potvrđuje »Gabrieli, Joanni et Petro«²⁾ Kišima ovaj posjed. Original nalazi se sada u Ščrbincu, svojini iste obitelji od g. 1600 (u svojini te obitelji dospelo je usled bračne veze jednog Kiša sa poslednjom predstavnicom izumrle familije Bužanić, kojoj je Ščrbinec darovao kralj Matija Korvin god. 1492; overeni u Kaptolu Zagrebačkom prepis ove darovnice čuva se isto tako u Ščrbincu).

26^a 7^{bra} *Orali i bassulja brali itd.*

God. 1817 prestaju zapisi.

Onda sledi t. zv. »komputušu«:

COMPUTUS URBARIALIS

Cum infrascriptis Subditis et Inquilinis ac censualistis a 1-ma Januarii 1814 usque iam 9bris 1814 per me infrascriptum tempore exarendadi Boni Salovecz Dnae viduae spbilis olim Dni Antonii Kijss Barbarae Kijss innitus.

Rubrike su sledeće:

Numero, Sessionis quantitas, Nomina et cognomina collonorum, rubrike pojedinih praestationum u novcu, proizvodima i radu (tlaka, robota), sve prema urbaru²⁾. Vidi se, što je dužan bio, što je dao pojedini kmet, i ostatak dugovanja.

Dole ispod tablice stoji ovo:

»Ex innito tali Computo apparet restantiam apud hujales Subdito Inquilinod esse in laboratoribus 332, in Caponibus 11¼, in pullis 7½, in ovis 21¼, in Butyro 298 Lottonibus, in pecunia restant 1322 florenis xr. 10½ dico mille tercentes viginti duobus, cruciferis decem et medio quam restantiam Dnae viduae Barbarae Kijss resignatam esse recognosco. Sign. Salovecz, die 12 9bris 1814. Joannes Nep. KIJSS qua filius natu senior et computum faciens m. p.«.

Druga tabela tiče se opet gornjaka — montanistae —, njih 63 na broju. Njihove praestationes bile su računate u vedrima i pintama vina. Pored toga davali su još i »kopona«.

Svaki od 38 kmetova ima u knjizi svoj posebni konto, u koji su unete njegove praestationes, njegove službe, onda što je dobio u naravi, što je za to u novcu platio. Ovi lični računi vođeni su u kajkavštini. Iz njih se vidi da su kmetovi kupovali u vlastelinstvu dosta mnogo žitarica za novac, što je veoma zanimljiv fakt. Tu su navedene i cene pojedinih vrsta žitarica.

Poslednja stranica knjige sadrži još

²⁾ Up. Milivoj Vežić — Urbar Hrvatsko-Slavonski, Zagreb, 1883; Aleksije Jelačić — Seljački pokret u Hrvatskoj i Slavoniji godine 1848—1849, Zagreb, 1925, (naročito str. 30. i sl.)